

Cum pot fi înțelese textele filosofice

(Olivier Abiteboul, *Comprendre les textes philosophiques. Concepts en contexte*, 2008)

Lucrarea profesorului Olivier Abiteboul intitulată *Comprendre les textes philosophiques. Concepts en contexte* (collection *Pour Comprendre*, L'Harmattan, Paris, 2008) se înscrie în categoria ghidurilor practice extrem de utile celor care se situează pe calea căutării filosofice și a înțelegerii proprii acesteia. Autorul este doctor în filosofie și profesor la liceul Masséna din Nisa. A publicat numeroase lucrări de specialitate, precum *Diagonales. Essai sur le théâtre et la philosophie* (PU d'Avignon, 1997), *Le paradoxe apprivoisé* (Flammarion, 1998), *Présence du paradoxe en philosophie* (PU du Septentrion, 1998), *Crépuscule des préjugés* (Publibook, 2001), *La rhétorique des philosophes. Essai sur les relations épistolaires* (L'Harmattan, 2002), *Fragments d'un discours philosophique* (L'Harmattan, 2005), *Une brève histoire de la philosophie à travers les textes* (L'Harmattan, 2007). Experiența dublă pe care a căpătat-o, atât din domeniul cercetării, cât și din cel al predării, asigură un echilibru extrem de prețios între profunzimea abordărilor și caracterul pedagogic, clar și aplicat al analizelor propuse. Această armonie a tratării subiectelor se regăsește și în *Comprendre les textes philosophiques*, lucrare care aduce în discuție studiarea filosofiei sub forma unei gândiri singulare situate în mod obligatoriu într-un context. Filosofia în sine (Filosofia cu „F” mare) nu pare a-și mai găsi locul în acest tip de abordare, ci mai degrabă diversele filosofii vin acum să acopere acest spațiu de reflecție. Mai mult decât atât, pluralitatea

concepțiilor se descoperă cel mai fecund prin coborârea către concept, văzut drept principalul factor care încheagă un text, deși (dar și cu atât mai mult) doar în interiorul textualității se pot sesiza în mod veritabil un concept și importanța sa.

Determinarea specificității conceptelor în interiorul textelor filosofice devine o axă importantă a demersului cărții, care aduce în prim-plan ideea de singularitate textuală. „Insulele textuale” sunt acum vizate pentru fecunditatea înțelegerii poli-semiei discursului filosofic – de cele mai multe ori, gânditorii oferă definiții și utilizări extrem de diferite (uneori incompatibile) aceluiși set teoretic cu care operează într-o anumită lucrare. După cum însuși Olivier Abiteboul precizează în una dintre interpretările sale, de pildă conceptul de „religie” la Plotin nu se găsește în relație de corespondență cu același concept utilizat de către gnostici. Astfel, filosofia nu reprezintă doar o simplă hartă decodabilă pe baza unei singure legende, valabilă pentru toate formațiunile discursive ce s-au conturat vreodată în interiorul său, ci, de cele mai multe ori, paralelismul sau contradicția „legendelor” de lucru și a interpretărilor lor se dovedesc a fi regula constitutivă în acest spațiu. Cu toate că unele texte au devenit în timp „canonice” pentru explicarea unei anumite noțiuni, această stare de lucruri nu modifică unicitatea celorlalte teze filosofice care conturează aceeași noțiune. Exemplaritatea scriiturii filosofice este recunoscută, dar

nu devine singura măsură a etichetării unei producții filosofice. Caracterul reprezentativ al unor luări de poziție nu se preschimbă automat în regula dominantă a alcătuirii viitoare a unui text pe aceeași temă – dimpotrivă, multiplicitatea și chiar echivocal par a prevala aici.

De asemenea, autorul atenționează asupra faptului că un text se bucură de o dublă determinare: el este atât parte componentă a unei concepții filosofice particulare, cât și element constitutiv a ceea ce îndeobște numim prin sintagma „istorie a filosofiei”. În acest sens, legăturile dintre țesăturile filosofice care fundamentează opera unui filosof se completează în interpretare cu trimiterile ce se pot face între acestea și lucrările pe aceeași temă semnate de către alți gânditori. De exemplu, fragmentul ales din *Întemeierea metafizicii moravurilor* reprezintă un element al filosofiei practice care explicitează conceptul de lege morală la Kant, dar și o parte semnificativă dintr-un lung șir al operelor filosofice care s-au succedat pe această temă. Textul se reliefează încă o dată în calitatea sa de context pentru o serie de concepte – cu toate acestea, autorul delimitează în „Cuvânt înainte” demersul din *Comprendre les textes philosophiques* de intervențiile metodice din alte două cărți care îi aparțin, *Fragments d'un discours philosophique* și *Une brève histoire de la philosophie à travers les textes*. În *Fragments* sunt prezentate concepte-cheie ale filosofiei (în generalitatea și diversitatea lor ușor descumprătoare pentru un lector „profan”), cu scopul mărturisit de a oferi cititorului o viziune de ansamblu asupra unui vocabular filosofic esențial și de a provoca, plecând de la acest material, o reflecție asupra marilor întrebări ale acestui domeniu. *Une brève histoire* se concentrează pe texte clasice din Platon, Descartes, Kant, Hegel etc., tocmai pentru a ilustra cu maximă

convingere forța și grandoarea istoriei filosofiei. Confruntarea cu aceste pasaje teoretice tinde să completeze imaginea unui *passage* complex și să dea o schematică perspectivă asupra calităților gândului filosofic.

În această conjunctură, cu ce se deosebește intenția auctorială din prezenta carte de care ne ocupăm față de celelalte două la care s-a făcut trimitere? Răspunsul este dat în mod convingător de către autor: „abolirea distanței dintre concepte și texte” (p. 8), care se realizează prin situarea conceptului în context, ipostază care mizează pe singularitatea conceptuală și nu pe generalitate, precum și pe înțelegere, mai degrabă decât pe extensiune. Autorul dorește să instituie un dialog fertil între concepte (care acum sunt situate) și texte (care devin contexte pentru concepte și nu doar simple instanțieri ale istoriei filosofiei în genere). Prin această metodă, susține autorul, comprehensiunea discursului filosofic poate progresa în mod vădit, accentul căzând nu pe contorizarea unor definiții date de-a lungul timpului unor termeni, ci pe argumentări precise, realizate pe texte considerate în singularitatea lor distinctivă. *A înțelege argumentând* pare a fi o posibilă sinteză a demersului întreprins de către Olivier Abiteboul în această lucrare.

Dacă acesta este cadrul teoretic care îi ghidează cercetarea, care este metoda pe care o folosește autorul pentru a exemplifica aceste idei? Profesorul Abiteboul procedează prin împărțirea lucrării în două mari secțiuni: prima, intitulată „Être et savoir” („A fi și a cunoaște”), subîntinde texte și interpretări din domeniul antropologiei, precum și al teoriei cunoașterii; a doua – „Agir et croire” („A acționa și a crede”) – cuprinde analize din sfera politicii, moralei și religiei. Fiecare secțiune ia în vizor concepte esențiale ale arealului anunțat, încadrate în fragmente particulare,

unele de foarte mici dimensiuni, dar extrem de sugestive și utile scopului declarat. Astfel, tematica antropologică se deschide prin apelul la dialogul *Philebos*, continuă cu investigarea alterității așa cum apare ea în *Critica rațiunii practice* și cu tema omului drept scop final al creației, care este analizată pornind de la fragmentul 86 din finalul *Criticii facultății de judecare* kantiene. Pentru analiza conștiinței de sine este invocat Merleau-Ponty cu un extras din a treia parte a *Fenomenologiei percepției*, care dezvoltă ideea carteziană a cogito-ului drept fundament al oricărei certitudini. În capitolul „Epistemologie și teoria cunoașterii”, Abiteboul discută conceptul de metodă la Descartes, de ipoteză la Pascal și cel de cunoștință a priori la Kant. Secțiunea „Agir et croire” atinge, într-o manieră mai curând exploratorie, *câmpul politicii* printr-o analiză a conceptului de lege din *Contractul social*, *câmpul moralei* prin plonjarea în opera lui Hume (în mod

particular prin studiul ideii că promisiunea permite înțelegerea relațiilor umane ca fiind întemeiate pe interes și nu pe moralitate) și, din nou, a lui Immanuel Kant (fragmente emblematice pentru înțelegerea unor teme precum legea morală, problema respectului, problema educației), iar *câmpul religiei* prin referire la *Eneadele* lui Plotin.

Multitudinea deschiderilor oferite, modalitatea originală de a pune problemele și spațiul aplicativ deosebit de generos conferă prezentei lucrări atuurile unei cercetări eficiente și necesare publicului interesat de fenomenul filosofic. Cartea semnată de Olivier Abiteboul se plasează astfel la confluența dintre o lucrare cu caracter propedeutic și un bun instrument de interpretare a textelor filosofice. Virtuțile sale – specifice genului căruii lucrarea îi aparține – o recomandă ca pe o lectură folositoare și, de ce nu, chiar agreabilă.

Camelia GRĂDINARU